

МУРАДЛИМ ХЭМ ЎЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

илимий-методикалык журнал № 1/1

Нөкис - 2022

МУГАЛЛИМ ҲАМ УЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҶ

ISSN 2181-7138

№ 1 2022 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:

А. Тилеженов

Редакция аъзалары:

Мақсат АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Кеңесбай АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Гулбахар АБЫЛОВА
Өсербай ӨЛЕҶОВ
Аскар ДЖУМАШЕВ
Гулнара ЖУМАШЕВА
Батырбек КАИПБЕРГЕНОВ
Амангелди КАМАЛОВ
Сарсен КАЗАХБАЕВ
Гулмира КАРЛЫБАЕВА
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Зухра СЕИТОВА
Айдын СУЛТАНОВА
Тажибай УТЕБАЕВ
Ризамат ШОДНОВ
Ойбахор ШАМИЕВА
Бекзод ХОДЖАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Гулурухсор ЭРТАШЕВА

Шўлкемлестириўшилер:

Қарақалнақстан Республикасы
Халық билимлендириў
Министрлиги, ӨЗПНИИ
Қарақалнақстан филиалы

Өзбекстан Республикасы
Министрлер Кабинети
жанындағы Жоқарғы
Аттестация Комиссиясы

Президиумының 25.10.2007
жыл (№138) қарары менен
дизимге алынды

Қарақалнақстан Баспа сөз хам
хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге
алынды №01-044-санлы гуўалық
берилген.

Мәзил: Нөкис қаласы,
Ерназар Алакөз көшеси №54
Тел.: 224-23-00

e-mail: uzniipnkkf@mail.uz,
mugallim-pednauk@mail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жуўап қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған узиндилер «Мугаллим хам узликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп корсетилиўи шэрт. Журналға 5-6 бет квлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шриф тинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледи. Мақалада келтирилген маглыўматларға автор жуўапкер.

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲАМ АДЕБИЯТ

<i>G'anibayeva B., Abduraxmanov M. Tilimizdagi omonim so'zlarning ahamiyati va tahlili</i>	4-8
<i>Юсупова Ф.М. Рус тили фани ўқитувчисиди маданиятлараро мулоқот компетенциясини шакллантиришининг ўзига хос хусусиятлари</i>	8-15
<i>Нарманов А.Х. Болалар нутқини ривожлантириши илмий-педагогик муаммо сифатида</i>	15-19

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

<i>Ботирова Ш.И. Принцип социального партнерства в преподавании инновационного кластера педагогического образования</i>	20-23
<i>Tashtemirova S.A., Tashtemirov R.A. Pedagogical approaches in education and their importance</i>	24-30
<i>Жабборов О.М. “Тарбия” фани ва унга оид меъёрий хужжатлар</i>	30-36
<i>Дусчанова Н.С. Шахсга йўналтирилган ёндашув афзалликлари</i>	36-42
<i>Azimov D.G'. Imkoniyati cheklangan bolalarni o'qitish va tarbiyalashda musiqaning motivatsion va didaktik imkoniyatlari</i>	42-47
<i>Tashpo'latova D. Integratsiya asosida ta'lim samaradorligini oshirish usullari</i>	47-52
<i>Raxmonov N.B. Inson hayoti xavfsizligini ta'minlash masalasida pedagogik ta'lim-tarbiya zarurati</i>	52-58
<i>Kurbanova F.K. Chet tilini o'qitish sharoitida bo'lajak o'qituvchilarning madaniyatlararo kompetensiyasini rivojlantirish usullari</i>	58-66
<i>Shaymatov J.N. Ofitser-o'qituvchining kasbiy-pedagogik kompetentligini rivojlantirish asosida innovatsion faoliyatga tayyorlash</i>	66-72
<i>Eshqoraev Q.A. Masofaviy ta'lim modellari va uning xususiyatlari</i>	72-78

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛҚ ТИЙКАРЛАРИ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

<i>Мусурмонов Р., Мусурмонова М. Талабаларга Ал-ҳаким ат-Термизийнинг илмий-педагогик меросини ўргатиши замон талаби</i>	79-85
<i>Ахмадҷонов Д.Б. Герменевтик ёндашув асосида бағрикенглик компетенциясини ривожлантириши</i>	85-89

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

<i>Исмаилов А.А. Роль мультимедийных технологий в преподавании физики</i>	90-94
---	-------

БАСЛАЎШ КЛАСС, МЕКТЕНКЕ ШЕКЕМГИ ТАРБИЯ

<i>Эшманова Н. Бошланғич синф ўқувчиларида ёзма нутқни такомиллаштириши тизими</i>	95-99
--	-------

ФИЗИКАЛЫҚ ТАРБИЯ ҲАМ СПОРТ

<i>Мардонов Ш.Қ., Абдувайитова Д. Ўсмирларда спорт эстетикасига оид тасаввур ва қизиқишларини шакллантириши</i>	100-106
---	---------

uchun barcha g'oyalar nomi bilan ataladi. Bularning barchasi aholining barcha qatlamlarini hayot xavfsizligini ta'minlashning zarur jihati hisoblanadi.

Adabiyotlar:

1. Мишин Б.И. Образование как фактор обеспечения личной, общественной и государственной безопасности // Образование и безопасность: проблемы, концепции, реальность: Материалы Всероссийской конференции. -М.: - С. 84.
2. Кукин, П.П. Безопасность человека и его деятельность. // Основы безопасности жизни. - 2009. 43-44с.
3. Беруний Абу Райхон. Тарвихалар ("Жавоҳирот китоби"дан). –Т.: Мерос, 1991, - 47б.; Кайковус. Қобуснома. –Т.: Мерос, 1992.-218б.; Форобий, Абу Наср. Фозил одамлар шаҳри. –Т.: Ўзбекистон, 1992.-237б.; Хос Ҳожиб, Юсуф. Кутадғу билиг. –Т.: Юлдузча, 1990.-189 б.
4. Хусанова С.И. Умумий ўрта таълим мактабларида "ҳаёт хавфсизлиги асослари" курси мавзулари орасидаги узвийликни таъминлаш механизмларини такомиллаштириш / Пед. Ф. Докт. (DSc) диссерт. Чирчиқ. 2021. – 330 б.
5. Шомаксудов Ш., Шораҳмедов Ш. Хикматнома. 1990. -528 б.
6. Введение в философию: Учеб. для вузов в 2-х ч. - Ч. 1. / Под общ. ред. И.Т. Фролова. -М.: Политиздат, 1989. 367 с.
7. Гершунский, Б.С. Философия образования для ХХИ века. / -М., 1998. 344 с.
8. Шу манба, 345 с.
9. Гелбрейт, Дж. Новое индустриальное общество: пер. с англ. -М., 2004. - 590 с.
10. Фоменко С.А. Мировая система непрерывного экологического образования и воспитания. К вопросу о концепции непрерывного экологического образования. Некоторые формы внеурочной деятельности // МОУ ДОД ЦЭВД, Стреевой / <https://mbukckslg>

REZYUME

Maqolada insonda paydo bo'lgan hayot xavfsizligi masalalarining falsafiy-tarixiy tahlili keltirilgan bo'lib, bunda bu masalaning shakllanishida unga ta'sir ko'rsatgan turli xil falsafiy, ijtimoiy bilimlar, xavfsizlik, shu bilan birga atrof-muhit muammolarini aks ettiruvchi nazariyalar, konsepsiyalar ko'rsatib o'tilgan.

PEZIOME

В статье проводится философско-исторический анализ проблем безопасности жизнедеятельности человека, включающий в себя различные философские, социальные знания, безопасность, а также теории и концепции, отражающие проблемы окружающей среды, повлиявшие на формирование этих проблем.

RESUME

The article provides a philosophical and historical analysis of the problems of human life safety, including the various philosophical, social knowledge, security, as well as theories and concepts that reflect the problems of the environment, which influenced the formation of these issues. shown.

CHET TILINI O'QITISH SHAROITIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING MADANIYATLARARO KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Kurbanova F.K.

Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika

instituti ingliz tili o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: ko'p tillilik, ko'p madaniyatlilik, barqarorlik, muvozanatsizlik, tanqidiy ahamiyat, shaxsiyat, kompetentsiya, ijtimoiy o'ziga xoslik.

Ключевые слова: плюрилингвизм, плюрикультурализм, стабилизация, дисбаланс, критическая значимость, личностная идентичность, компетенция, социальная идентичность

Keywords: plurilingualism, pluriculturalism, stabilize, imbalance, critical importance, personal identity, competence, social identity.

Hozirgi vaqtda zamonaviy tillarni o'rganish va o'rgatishning ko'plab usullari mavjud. Madaniy o'ziga xosliklar (odamlarning madaniy guruhlariga a'zolari asosida quradigan o'ziga xosliklar) ijtimoiy o'ziga xoslikning alohida turidir. Madaniyatning o'zi ta'riflash juda qiyin atamadir. Madaniyatlar vaqt o'tishi bilan o'z a'zolarining guruh ma'nolari, me'yorlari, qadriyatlari va amaliyotlari bo'yicha ichki qarama-qarshiliklari tufayli o'zgaradi. Shaxslarning o'zlari bog'langan madaniyatlar bilan bog'lanish usullari murakkab. Madaniy ishtirok va madaniy amaliyotlar kontekstga bog'liq va o'zgaruvchan bo'lganligi sababli, odamlar o'zlari kundalik hayotda duch keladigan turli kontekstlarda dunyoning o'z ma'nolari va talqinlarini faol ravishda qurish va muzokara qilish uchun o'zlari uchun mavjud bo'lgan ko'plab madaniy resurslardan foydalanadilar. Biroq, madaniyatlar odamlarning fikrlari, harakatlarini chegaralaydi va cheklaydi. Madaniy mansublik nafaqat odamlarning o'zini va o'ziga xosligini qanday idrok etishiga, balki boshqalarni, boshqa guruhlarini va boshqa harakat, fikrlash va his qilish usullarini, guruhlar o'rtasidagi munosabatlarni qanday qabul qilishiga ham ta'sir qiladi. Demak, madaniyatlararo kompetensiya harakatlar orqali qo'llaniladigan munosabat, bilim, tushunish va ko'nikmalar yig'indisi bo'lib, u kishiga yakka tartibda yoki boshqalar bilan birgalikda quyidagilarga imkon beradi:

turli madaniyatga ega deb hisoblangan odamlarni tushunish va hurmat qilish;

bunday insonlar bilan o'zaro muloqotda to'g'ri, samarali va hurmat bilan javob berish va muloqot qilish;

bunday odamlar bilan ijobiy va konstruktiv munosabatlar o'rnatish;

o'zini va o'zining bir nechta madaniy mansubligini madaniy "farq" orqali tushunish.

Bu erda "hurmat" atamasi bir insonning boshqani hurmat qilishi, qadrlashi va e'zozlashini bildiradi; "mos" atamasi vaziyatning barcha ishtirokchilari o'zaro ta'sir kutilgan madaniy me'yorlar doirasida sodir bo'lishidan bir xil darajada qoniqishlarini anglatadi; va "samarali" degani, barcha ishtirok etganlar o'z maqsadlariga o'zaro ta'sir doirasida erisha olishlarini bildiradi, hech bo'lmaganda qisman.

Madaniyatlararo kompetensiya madaniyatlararo uchrashuvlarda til kompetensiyalarining rolini anglashni o'z ichiga oladi. Bu, shuningdek, madaniyatlararo uchrashuvlarda (barcha o'zaro ta'sirlarda bo'lgani kabi) ishtirokchilar foydalanilayotgan til(lar) bo'yicha turli darajadagi kompetensiyalarga ega bo'lishi mumkinligini anglashni taqozo etadi, bu esa o'zaro ta'sirda nosimmetrikliklar yoki kuch farqlarini keltirib chiqarishi mumkin. Umuman olganda, odamlar madaniyatlararo uchrashuvlarni qanday talqin qilishlari va muloqot qilishlari ular ushbu uchrashuvlarga olib kiradigan tillar va madaniyatlar bilan shakllanadi.

Shaxsning madaniyatlararo kompetensiyasi hech qachon to'liq bo'lmaydi, lekin har doim turli xil madaniyatlararo uchrashuvlarning davomiy tajribasidan yanada boyitilishi mumkin. Yuqorida keltirilgan madaniyatlararo kompetensiya ta'rifida bunday kompetensiya o'zidan turli xil madaniy mansubliklarga ega bo'lgan odamlarni hurmat qilishni taqozo etishi aytilgan bo'lsa-da, odamlarga hurmat va harakatlarga nisbatan hurmat o'rtasidagi farqni bilish muhimdir.

Madaniyatlararo kompetensiyaning bir qancha jihatlari qo'shimcha sharhlarni talab qiladi. Birinchidan, madaniyatlararo kompetensiya o'zining madaniy o'zligidan yoki mansubligidan voz kechishni talab qilmaydi, shuningdek, shaxslardan boshqa madaniyatlarning madaniy amaliyotlari, e'tiqodlari, nutqlari yoki qadriyatlarini qabul qilishni ham talab qilmaydi. [1, 563-582 bb.]

Ikkinchidan, madaniyatlararo kompetensiya boshqa odamlarning madaniy qarashlarini o'rganish va sharhlashni va ularni o'ziniki bilan bog'lashni nazarda tutganligi sababli, madaniyatlararo bilimli shaxslar o'zlarining madaniy aloqalarini o'rganish va tanqidiy fikr yuritish uchun madaniyatlararo uchrashuvlardan unumli foydalanishlari mumkin.

Uchinchidan, tilning madaniyatlararo uchrashuvlarda imtiyozli roli borligini ta'kidlash zarur, chunki u guruh a'zolariga o'zlarining madaniy qarashlari, e'tiqodlari va qadriyatlarini baham ko'rish imkonini beruvchi eng muhim (yagona bo'lmasa ham) ramziy tizimdir.

To'rtinchidan, shuni tan olish kerakki, madaniyatlararo kompetensiyaning o'zi har doim ham odamlarga muvaffaqiyatli madaniyatlararo muloqot qilish imkonini berish uchun etarli bo'lmasligi mumkin. Madaniyatlararo kompetensiya turli xil ta'lim turlari orqali turli yo'llar bilan rivojlanishi mumkin. Ta'limning uchta turi mavjud va ushbu maqolaning maqsadlari uchun quyidagilar aniqlangan:

1. Norasmiy ta'lim deganda har bir shaxs o'z muhitidagi ta'lim ta'siri va resurslari hamda kundalik tajriba va suhbatlarnatijasida munosabat, ko'nikma vabilimlarga ega bo'ladigan hayotiy jarayon tushuniladi. (oilalar, tengdoshlar guruhi, qo'shnilar, uchrashuvlar, kutubxona, ommaviy axborot vositalari, axborot vositalari ish, o'yin va boshqalar).

2. Norasmiy ta'lim - ishlab chiqilgan har qanday rejalashtirilgan ta'lim dasturi rasmiy ta'lim muhitidan tashqari va butun umr davomida bir qator ko'nikma va malakalarni oshirishni anglatadi.

3. Rasmiy ta'lim maktabgacha va boshlang'ich maktabdan o'rta maktabgacha va oliy ta'limgacha bo'lgan tizimli ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimini anglatadi. Bu, qoida tariqasida, umumiy yoki kasb-hunar ta'limi muassasalarida amalga oshiriladi. Ta'limning har bir turi o'rganishga yordam beruvchi va o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlarni nazarda tutadi

Tajriba, taqqoslash, tahlil qilish, mulohaza yuritish va hamkorlikdagi harakatlar, yuqorida qisqacha bayon qilinganidek, norasmiy va rasmiy ta'limda eng samarali amalga oshiriladi, agar o'qitish va o'qitish usullari har qanday fan bo'yicha madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirish ta'lim maqsadiga mos keladigan bo'lsa. Ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar ma'ruza o'qish va ma'lumot uzatish minimal bo'lgan kontekstlarda va buning o'rniga o'quvchilarni kashfiyot, muammo, mulohaza yuritish va hamkorlikda faol ishtirok etishga undaydigan pedagogik yondashuvlar, usullar va texnikalar qo'llaniladigan sharoitlarda yaxshiroq o'rganishadi. Eng samarali ta'lim faoliyati o'quvchilarni butun shaxs sifatida jalb qiladi va ularning intellektual, hissiy va jismoniy imkoniyatlarini yo'naltiradi. Bu madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirishga ham tegishli.

Hozirgi vaqtda norasmiy va rasmiy ta'limda o'quv jarayonini osonlashtirish maqsadida ko'plab innovatsion o'qitish usullari va ish shakllari tobora keng tarqalmoqda. Masalan, maktablarda ko'plab fanlarni o'qitishda loyiha ishi juda mashhur bo'ldi. U turli darajalar va yoshdagilar uchun mos mavzu yoki mavzuga asoslangan vazifalarni o'z ichiga oladi, bunda maqsad va mazmun barcha ishtirokchilar tomonidan muhokama qilinadi va o'quvchilar o'zlarining o'quv materiallarini yaratadilar, ular birgalikda taqdim etadilar va baholaydilar. Tabiiyki, bunday yangi ish shakllari va o'quv jarayoniga yangicha yondashuvlar bilan o'qituvchi va o'quvchilarning roli ham o'zgaradi.

Bir nechta istiqbollarni tahlil qiladigan bunday tadbirlardan madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirish uchun norasmiy yoki rasmiy ta'lim muhitida foydalanish mumkin. Misol uchun, tarixiy voqealar ko'pincha dunyoning turli burchaklarida yashovchi va turli tillarda yozadigan ikki tarixchi tomonidan turlicha tasvirlanadi. Xuddi bir shaxsning portretlarini ikki rassom turlicha chizgandek, bir sinfnig turli burchaklarida o'tirgan odamlar tomonidan chizilgan sinf rasmlari ham har xil bo'ladi. Odatda uchramaydigan prognozlarga asoslangan yoki teskari yo'naltirilgan xaritalardan foydalanish ko'p uchraydigan yoki ustun bo'lgan fikrlar munozaralarini rag'batlantira oladi. Tabiatshunoslik darslarida tez-tez beriladigan tabiat hodisalarining tavsiflari uchun ham xuddi shunday. Ushbu faoliyatdagi

o'zgarishlar ishtirokchilarning kuzatish va muloqot qobiliyatlarini rivojlantirsa-da, ular turli nuqtai nazardan tahlil qilishga yordam beradi, hamdardlik va hukm qilmaslik munosabatlarini kuchaytiradi va birinchi taassurot va stereotiplarning chalg'ituvchi xususiyatiga urg'u beradi. O'xshash qarashlar har qanday guruh yoki sinf a'zolari o'rtasidagi yoki hatto oila ichidagi haqiqiy nizolarni hal qilishda, ishtirokchilarning o'z nizolari yoki muammolarini hal qilishda bir xil ko'nikmalar va munosabatlarni rivojlantirish uchun foydalanilishi mumkin. Ko'p istiqbollilikni hikoya qilish va hikoyalarni o'rganuvchilar tomonidan yaratish orqali ham yaxshilash mumkin. Haqiqiy yoki xayoliy hikoyalarning bayon qilinishi, ayrim odamlarning qarashlarini hisobga olgan holda va ularni o'z nuqtai nazarida hikoya qilish qobiliyatini taqozo etadi. Bunday rivoyatlar ishtirokchilarga o'z qadriyatlari, me'yorlari va e'tiqodlaridan, shuningdek, odatdagidek qabul qilinadigan narsalardan, e'tibordan chetda qoladigan masalalarni tushuntirishdan voz kechishga yordam beradi. Bu jarayon norasmiy sharoitlarda tinglovchilarning savollari bilan yanada kuchaytirilishi mumkin, lekin u norasmiy va rasmiy ta'limda ham shunday ishlab chiqilishi mumkin. So'nggi holatlarda hikoyalar o'quvchilarning (masalan, "Amerika ko'rpachasi" yoki har bir biografiya jumboqning bir qismini tashkil etuvchi boshqotirma mashg'ulotlari orqali) guruhning xilma-xilligini namuna qilish va a'zolarining bir-birini mukammal shaxs sifatida soddalashgan o'ziga xosliklar orqali kashf qilishga, mukammal shaxslar sifatida bir-birlarini o'rganishga undash maqsadida to'planadi.

Madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirish uchun rol o'yinlar, simulyatsiya va dramaning afzalliklari juda ko'p. O'quvchilar har xil qarash, tanqid qilishqanday bo'lish kerakligini his qilishadi. Shuningdek, o'qituvchilar yoki yordamchilar o'rganuvchilarga o'z odatiy usulidan, meyyor va standartlaridan farq qiladigan rol kartochoqlarni tarqatishlari mumkin bo'ladi. Sinf yoki guruh bilan brifing muhokamasi har bir rol o'yin yoki simulyatsiyadan keyin o'yin davomida nima sodir bo'lganligi haqida xabardorlikni oshirish uchun juda muhimdir. Talabalar yoki ishtirokchilardan o'yin davomida nimani kashf etganlarini - nima oson, qiyin, g'alati yoki hayotiylikligini, ular o'zlariga aniqlagan "yangi o'ziga xoslik" me'yorlarini qanday tasavvur qila olganliklarini va ularning fe'l-atvori chinakam yoki stereotipik ekanligini aniqlashga yordam beradi, ularga tajriba haqida fikr yuritishga yordam beradi. Natijada, bunday tadbirlar ochiqlik, qiziquvchanlik va hurmat, hamdardlik va mulohazalar yuritishni rivojlantirishga yordam beradi. Talabalar, shuningdek, kuzatish va izohlash ko'nikmalarini, o'z madaniyatini o'rganish va boshqalarni kashf qilish ko'nikmalarini, shuningdek, moslashish va hamfikrlik ko'nikmalarini rivojlantirishga da'vat etiladi. Ehtiyot bo'lish kerakki, bunday faoliyat odamlarning boshqa guruhlari haqida haddan tashqari umumlashtirishning oshib ketishiga olib kelmaydiva ularni da'vat etish o'rniga qoliplarni mustahkamlamaydi.

Muhokamalarda qoliplar, o'zi yoki boshqasi haqida yuzaga kelganda, o'qituvchi yoki yordamchi ularni muhokama qilish uchun imkoniyatlardan foydalanishi va o'quvchilarni stereotiplar qanday yaratilganligi, ular nima uchun saqlanib qolganligi va ular qanday qilib zararli bo'lishi mumkinligi haqida fikr yuritish imkoniyatiga ega bo'lishi mumkin. To'g'ri amalga oshirilsa, bunday rolli o'yinlar, simulyatsiyalar va dramalar o'xshashlik va farqlar, taxminlar va noto'g'ri qarashlar, og'zaki va og'zaki bo'lmagan kommunikativ konvensiyalar haqida xabardorlikni oshiradi va bilimlarni mustahkamlaydi.

Madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirishga yordam beradigan yana bir faoliyat guruhi - bu teatr, she'riyat va ijodiy yozish. Biz bo'sh vaqtimizda o'yinlarni tomosha qilganimizda yoki oilamizdan, do'stlarimiz yoki hamkasblarimizdan kimdir ularni tavsiya qilganligi sababli o'qiganimizda, biz turli nuqtai nazarga ega bo'lgan turli xil madaniy mansublikdagi boshqa odamlar haqida o'rganamiz. Adabiyot yoki chet tili darslarida spektakllarni o'qish talabalarga teatrdan va teatr orqali turli yo'llar bilan bilimni oshirishga yordam beradi. Teatr asarlarini sahnalashtirish bu o'rganishni yanada kengaytiradi, chunki sahna ijrosi odamlarga, ehtimol, hech qachon duch kelmagan tajribalarni o'rganish va mulohaza yuritish imkonini beradi.

Ko'pgina qisqa hikoyalar va she'rlar ham madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirishga yaxshi yordam beradi. Ular o'qilishi, zavqlanishi, muhokama qilinishi, chizmalar bilan namoyish qilinishi, qayta hikoya qilinishi yoki hatto - bir oz tasavvur va ijodiy yozish qobiliyatlari bilan - o'quvchilarning o'z nuqtai nazaridan qayta yozilishi mumkin. Adabiyotga asoslangan ushbu o'quv mashg'ulotlari, shubhasiz, til yoki adabiyot mashg'ulotiga mos keladi, boshqa mavzular, o'quvchilarga ular hech qachon ko'rmagan odamlar haqida bilim olishga va ular hech qachon tasavvur qilmagan hayotlarini o'rganishga imkon beradi. Bu jarayonlar o'quvchilarga odatda o'z muhitida oddiy narsa sifatida qabul qilinadigan narsani aniqlash va boshqa odamlar haqidagi stereotiplariga da'vat istagini rivojlantirishga yordam beradi. [2, 471-485 bb.] O'qituvchilar va murabbiylar foydalanish uchun tanlagan she'r, qisqa hikoya yoki o'yin mazmuni yoki xabariga qarab, bu tadbirlar hatto o'quvchilarga jamiyat va shaxslar madaniy mansubligidan qat'i nazar, odamlarning qadr-qimmati va inson huquqlarini qanday himoya qilishini tushunishlariga yordam berishi mumkin.

Etnografik vazifalar o'quvchilarni taqqoslash mumkin bo'lgan tajriba va bilimlarni qaytarish uchun haqiqiy dunyodagi hayotni o'rganish uchun tashqariga nazar solishni taqozo etadi. Tahlil qilish va mulohaza yuritish - bu o'z-o'zini kashf qilish va o'z-o'zini aks ettirishga yordam beradigan jarayon. [3, 311-328 bb.] Sinfdagi o'quvchilarga yoki norasmiy mashg'ulotlar ishtirokchilariga odamlar birlari bilan qanday salomlashishlarini, muayyan vaziyatlarda qancha vaqt kutishlarini, hurmat va minnatdorchilik bildirish, g'azab yoki boshqa his-tuyg'ular

uchun qanday ogʻzaki va ogʻzaki boʻlmagan vositalardan foydalanishlarini oʻrganish uchun kuzatuv jadvalini tuzishda yordam berish mumkin. Yana bir vazifa, ular maʼlum bir mahalladagi odamlar qanday yashashi, oʻylashlari yoki muayyan savollar bilan bogʻliqligini bilish uchun odamlardan intervyu olishlari mumkin. Natijalar madaniyatlararo kompetensiya uchun zarur boʻlgan baʼzi munosabatlar, bilim yoki koʻnikmalarni rivojlantirish uchun sinf yoki oʻquv xonasida yana taqdim etilishi, taqqoslanishi va tahlil qilinishi mumkin. Oʻquvchilarning etnografik tajribalari haqidagi bu munozaralar ularga oʻzlari kuzatgan narsaga boʻlgan munosabati, ayniqsa, mashgʻulot davomida boshdan kechirgan narsalariga boshqalar emas, balki maʼlum usullar bilan munosabatda boʻlishlari haqidagi talqinlari haqida fikr yuritishga yordam beradi [4, 193-216 bb.].

Ota-onalar, shuningdek, turli xil madaniy mansublikka ega va turli etnik, diniy yoki ijtimoiy-iqtisodiy guruhlariga mansub odamlarning meʼyorlari, xatti-harakatlari yoki ijtimoiy amaliyotlarini kuzatishlari va oʻrganishlari mumkin boʻlgan bolalari uchun sayohatlar tashkil etish boʻyicha ongli qarorlar qabul qilishlari mumkin. Bu imkoniyatlardan oʻz meʼyorlari va amaliyotlarini solishtirish va bilimini oshirish uchun foydalanish mumkin. Etnografik yondashuvlar ichida bir-biriga bogʻliq, ammo farqli metodologiya bu ogʻzaki tarixdir. Norasmiy va rasmiy taʼlim sharoitlarida ogʻzaki tarix oʻrgatuvchilar, trenerlar yoki oʻqituvchilar tomonidan "tirik manbalar" sifatida odamlar bilan suhbatdan foydalanish va ijtimoiy fanlar boʻyicha tadqiqotlarni rivojlantirish orqali oʻquvchilarni oʻtmish bilan bogʻlash uchun safarbar qilingan yondashuv boʻlishi mumkin [6, 58-126 bb.]. Suhbatlar sezgirlik, sabr-toqat va suhbatdoshga imkon qadar sabrlilik bilan oʻtkazilishi kerakligi sababli, oʻquvchilar faol tinglash, boshqa qarashlar yoki fikrlarni hurmat qilish tajribasiga ega boʻladilar va ular toʻliq rozi boʻlmasalar ham, ularni aytishga imkon beradilar. Bu erda koʻp istiqbollilik ham qoʻllaniladi, chunki boboning maktabdagi xotiralari, masalan, buvisinikidan butunlay farq qilishi mumkin. Ogʻzaki tarixga guvoh boʻlish norasmiy taʼlimda ham tegishli boʻlishi mumkin, masalan, bobo va buvilar nabiralariga bolaliklari haqidagi hikoyalarni aytib berishadi. Yosh avlodlar koʻpincha qanday qilib oʻsayotganlari, oʻynashlari va maktabga borishlari va bu tadbirlarni ota-onalar va buvilar tomonidan qanday boshdan kechirganlari oʻrtasidagi farqlardan hayratda qolishadi [5, 87-113 bb.]. Bu meʼyorlar oʻsha paytda kengroq boʻlganiga qaramay, bobo va buvilar oʻzlarining hayotiy tanlovlari orqali oʻsha davrning madaniy meʼyorlariga qanday eʼtiroz bildirganliklari haqida gapirganda hayron boʻlishlari mumkin. Bunday suhbatlar koʻpincha tasodifiy tarzda sodir boʻlishi mumkin boʻlsa-da, ular oʻquvchilarga vaqt oʻtishi bilan oʻz madaniyatlari qanday oʻzgarib turishini va madaniyatlar koʻpincha ichkaridan qanday eʼtiroz bildirilishini oʻrganish imkoniyatini beradi.

Madaniyatlararo uchrashuvlar ko'plab mamlakatlarda ko'p sonli odamlar uchun kundalik hodisaga aylandi. Jismoniy va virtual madaniyatlararo aloqaning bunday yuqori darajasi o'zini boyitish va foyda keltirishi mumkin, chunki boshqa yoki boshqacha deb qabul qilingan narsa bilan uchrashish bir-biridan, o'z-o'zidan va o'zi haqida o'rganish imkoniyatini beradi. Ta'lim orqali madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirish madaniyatlararo tushunish, qadrlash va hurmatga erishish uchun kuchli vositadir. Madaniyatlararo kompetensiyaning muvaffaqiyatli rivojlanishi va uning asosi bo'lgan ijtimoiy qarashlarni amalga oshirish juda ko'p manfaatdor tomonlarning, jumladan siyosatchilar, ta'lim va o'qitish bo'yicha mutaxassislar, diniy, ma'naviyat va jamoatchilikning sadoqat va qo'llab-quvvatlashiga, rahbarlar, ota-onalar va g'amxo'rlik qiluvchilar va, albatta, o'quvchilarning o'zlari tayanadi. Ta'lim orqali madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirishga imkon berish uchun barcha manfaatdor tomonlarning sodiq yordami talab qilinadi.

Adabiyotlar:

1. Bell, R., Lederman, N. & Abd-El-Khalick, F. (2000) Developing and acting upon one's conception of the nature of science: a follow-up study, *Journal of Research in Science Teaching*, 37, 563–581.
2. Brickhouse, N. W. & Bodner, G. M. (1992) The beginning science teacher: narratives of convictions and constraints. *Journal of Research in Science Teaching*, 29, 471–485.
3. Cui, G. & Awa, J. E. (1992) Measuring intercultural effectiveness: an integrating approach, *International Journal of Intercultural Relations*, 16, 311–328.
4. Freeman, D. & Richards, J. C. (1993) Conceptions of teaching and the education of second language teachers, *TESOL Quarterly*, 27, 193–216.
5. Knowles, J. G. & Holt-Reynolds, D. (1991) Shaping pedagogies through personal histories in preservice teacher education, *Teachers College Record*, 93(1), 87–113.
6. Markee, N. (1997) *Managing curriculum innovation* (Cambridge, Cambridge University Press). 58-126.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada biz talabalarning chet tilini o'rganishdagi madaniyatlararo kompetensiyasi, mavzuga oid ba'zi masalalar va dars davomida muvaffaqiyatga erishish yo'llari haqida gapirishni maqsad qilganmiz. “Asl dunyo” va “maqsadli jamoa olami” o'rtasidagi munosabatni bilim, bilish va tushunish (o'xshashlik va farqli tafovutlar) madaniyatlararo ongni keltirib chiqaradi. Albatta, shuni ta'kidlash kerakki, madaniyatlararo xabardorlik ikki dunyoda mintaqaviy va ijtimoiy xilma-xillikdan xabardorlikni o'z ichiga oladi.

РЕЗЮМЕ

В данной статье мы стремимся рассказать о межкультурной компетентности студентов в изучении иностранного языка, некоторых вопросах, касающихся темы и способах достижения успеха на уроке. Знание, осознание и понимание отношений (сходств и отличительных различий) между «миром происхождения» и «миром целевого сообщества» порождают межкультурное сознание. Конечно, важно отметить, что межкультурная осведомленность включает в себя осознание регионального и социального разнообразия в обоих мирах.

SUMMARY

In this article we aim to speak about intercultural competence of students` in learning a foreign language, some issues relating the theme and ways of achieving success during the class. Knowledge, awareness and understanding of the relation (similarities and distinctive differences) between the ‘world of origin’ and the “world of the target community” produce an intercultural awareness. It is, of course, important to note that intercultural awareness includes an awareness of regional and social diversity in both worlds.

OFITSER-O‘QITUVCHINING KASBIY-PEDAGOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH ASOSIDA INNOVATSION FAOLIYATGA TAYYORLASH

Shaymatov J.N.

Chirchiq Oliy Tank Qo‘mondonlik-muhandislik bilim yurti
“Jangovar ta‘minot” kafedrası katta o‘qituvchisi

Tayanch so‘z va iboralar: “kompetentlik”, “kasbiy kompetentlik”, “innovatsion faoliyat”, intellektual salohiyat, qobiliyat, akademik mobillik, ijtimoiy mobillik, o‘z-o‘zini rivojlantirish.

Ключевые слова и фразы: “компетентность”, “профессиональная компетентность”, “инновационная активность”, интеллектуальный потенциал, способности, академическая мобильность, социальная мобильность, саморазвитие.

Key words and phrases: “competence”, “professional competence”, “innovative activity”, intellectual potential, ability, academic mobility, social mobility, self-development.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ko‘plab islohotlarda demokratik tamoyillar asosidagi fuqarolik jamiyatini rivojlantirish jarayonida harbiy oliy ta‘lim tizimida ham pedagog kadrlarni mutaxassisligi bo‘yicha kasbiy tayyorgarlik sifatini oshirishda kasbiy kompetensiyalarini yanada takomillashtirish zarurati ta‘kidlab o‘tilgan. Bozor munosabatlari sharoitida mehnat bozorida ustuvor o‘rin egallagan kuchli raqobatga bardoshli bo‘lish har bir mutaxassisdan kasbiy kompetentlikka ega bo‘lish, uni izchil ravishda oshirib borish zarurligini ko‘rsatmoqda. Bu vazifalarni amalga oshirishda ta‘lim kontekstida ko‘p bosqichli uzviylik, uzluksizlik va izchillik tamoyillariga asoslangan samarali innovatsion modellarni yaratish, pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishni taqozo qilmoqda.

Harbiy ta‘lim muassasalarida pedagog-o‘qituvchini innovatsion faoliyatga tayyorlash juda dolzarb mavzu hisoblanib, zamonaviy pedagogik jamoatchilikning e‘tiborini o‘ziga jalb etadi. So‘nggi yillarda qator siyosiy, madaniy va ta‘limiy sabablarga ko‘ra “kompetentlik”, “kasbiy kompetentlik”, “innovatsion faoliyat” tushunchalari ko‘pgina tadqiqotchilar tadqiqot predmetiga aylandi.